

5. Samamé Rispa A. El peso de la edad en el uso del imperfecto y pluscuamperfecto de subjuntivo (-ra/-se) *Lexis: Revista de lingüística y literatura*. 2021. Vol. 45. Nº 1. P. 163–190.

6. Samaniego A.L., Kempas I. Querría que me lo compruebas / comprobaras / comprobases: elección del tiempo verbal tras expresiones de volición atenuada en el español europeo. *Estudios filológicos*. 2018. Nº 61. P. 35–58.

7. CORPES XXI (REAL ACADEMIA ESPAÑOLA: Banco de datos (CORPES XXI) [en línea]. Corpus del Español del Siglo XXI (CORPES) : веб-сайт. URL: <https://apps2.rae.es/CORPES/view/inicioExterno.view;jsessionid=7DDE F7E87B205DB5A7D2EE9141DE508E> (дата звернення: 08.08.2023)

УДК 811.161.2'271

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.35>

## НАВЧАННЯ НОРМАМ ЛЕКСИЧНОЇ СПОЛУЧУВАНOSTI НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

### TEACHING THE NORMS OF LEXICAL COMPATIBILITY IN ENGLISH LESSONS

Савицька Л.В.,

*orcid.org/0000-0002-9158-6304*

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації

Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Безугла І.В.,

*orcid.org/0000-0002-6285-2060*

старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації

Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

У статті розглядається проблема засвоєння норм лексичної сполучуваності, яка є особливо актуальною на сучасному етапі навчання у зв'язку з ускладненням комунікативних завдань. Авторами статті висвітлене важливе питання дотримання мовних норм у мовленнєвій практиці, оскільки пріоритетними напрямами державної освітньої політики щодо підготовки кадрів високого рівня є розвиток і підвищення рівня мовленнєвої культури як основоположної компетентності фахівців будь-якої сфери.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що однією із професійних якостей фахівця є володіння лексичними нормами і безпосереднє дотримання їх у комунікативній діяльності. Мета дослідження полягає у виявленні способів засвоєння норм лексичної сполучуваності на просунутому етапі навчання англійської мови у зв'язку з ускладненням комунікативних завдань на цьому етапі вивчення мови. Для досягнення поставленої мети автори статті з'ясували причини порушення правил слововживання; проаналізували виявлені порушення норм лексичної семантики; запропонувати способи уникнення недоліків у мовленнєво-професійній діяльності, пов'язаних з лексичними помилками.

У статті подано раціональні рекомендації для усунення недоліків мовлення, пов'язаних з порушенням правил слововживання, наводяться приклади вправ для вироблення навичок лексичної сполучуваності слів на заняттях з англійської мови.

Автори доходять висновку, що навчання кодифікованих норм слововживання доцільно вибудовувати на основі вправ як рецептивного, так і продуктивного характеру, причому останні завдання найефективніші в тому разі, якщо містять творчий елемент. Невід'ємним компонентом навчання лексичної сполучуваності є формування стратегій самостійного оволодіння її нормами.

**Ключові слова:** лексична помилка, лексична сполучуваність, правила слововживання, рецепція, семантика слова.

The article deals with the problem of learning lexical compatibility norms, which becomes especially relevant at the advanced stage of learning due to the complexity of communicative tasks. The authors of the article highlight the important issue of compliance with language norms in speech practice, since the priority directions of the state educational policy on training high-level personnel are the development and improvement of speech culture as a fundamental competence of specialists in any field.

The relevance of the study is due to the fact that one of the professional qualities of a specialist is the possession of lexical norms and their direct observance in communication activities. The purpose of the study is to identify ways of mastering lexical compatibility norms at the advanced stage of learning English due to the complexity of communicative tasks at this stage of language learning. In order to achieve this goal, the authors of the article found out the reasons for

violations of the rules of word use; analyzed the identified violations of the norms of lexical semantics; and suggested ways to avoid shortcomings in speech and professional activity related to lexical mistakes.

The article provides rational recommendations for eliminating speech deficiencies related to violations of the rules of word use, and gives examples of exercises for developing lexical compatibility skills in English classes.

The authors conclude that teaching codified norms of vocabulary use should be based on both receptive and productive exercises, the latter being most effective if they contain a creative element. An integral component of teaching lexical compatibility is the formation of strategies for independent mastery of its norms.

**Key words:** lexical mistake, lexical compatibility, rules of word use, reception, word semantics.

**Постановка проблеми.** Освіта дає можливість усім українцям бути успішними та конкурентоспроможними не лише в Україні, а й за її межами. У цьому контексті істотну роль відіграє володіння іноземними мовами, у першу чергу – англійською, вивчення якої потребує засвоєння лексики з різних сфер людського життя. Все більшого значення у викладанні англійської мови набуває питання лексичної сполучуваності.

Навчання сполучуваності слів, будучи однією з проблем методики викладання англійської мови, є завданням, від рішення якого залежить успішне рішення загальної проблеми навчання англійській мові. Лексична сполучуваність слова невід’ємна від його значення. Фахівці у галузі методики та викладання іноземних мов наголошують, що «абсолютно вільних словосполучень не існує, але є різні по можливості сполучуваності групи слів» [1].

Наближення до просунутого рівня володіння іноземною мовою ставить перед здобувачами освіти нові завдання у сфері розвитку словникового запасу. Це пов’язано з тим, що він стає багатшим, у них «з’являється більше можливостей для самовираження іноземною мовою, вони охочіше звертаються до все більш складних тем в усному та писемному мовленні, виникає необхідність поєднувати слова в граматично правильні ідіоматичні фрази, дотримуючись при цьому норм поєднання лексики та професійного вживання» [2]. Недостатній розвиток відповідних навичок і компетенцій посилюється інтерференцією, яка залишається досить сильною навіть на рівні, що призводить до таких помилок, як-от: «*this event presented memories to me*», «*soothe family quarrels*», «*the international society*», «*the parliament accepted a bill*».

На думку фахівців, найбільша кількість лексичних помилок, незалежно від рівня володіння мовою, породжується невмінням враховувати лексичну сполучуваність, а також вживання слів у невласливому їм значенні. Крім того, «у міру розвитку мовної компетенції частка парадигматичних помилок скорочується, а синтагматичних, тобто пов’язаних зі з’єднанням слів у фразу, – зростає» [3]. З огляду на це, можна дійти висновку, що для того, щоб домогтися правильності мов-

лення у здобувачів освіти, над засвоєнням норм лексичної сполучуваності необхідно проводити окрему роботу.

**Аналіз досліджень.** Методика навчання лексики англійської мови є дуже розвинутою, вона пропонує безліч методів та прийомів, які можна ефективно використовувати під час викладання як на початковому, так і на просунутому рівнях. Однак, у вітчизняних наукових колах релевантне для нашого дослідження навчання нормам лексичної сполучуваності розглядається здебільшого на прикладі української мови. Наприклад, порушення лексичної сполучуваності слів в українському мовленні студентами-узбеками вивчала Т. Курилюк [4]. Класифікацію мовленнєвих помилок і недоліків у методиці навчання української мови досліджувала Н. Сіранчук [5]. Лексичну та граматичну інтерференцію в сучасній українській літературній мові розглядала О. Черемська [6]. Розвідки І. Павлової [7] присвячені сполучувальній потенції синонімів.

Аналіз досліджень, присвячених навчання нормам лексичної сполучуваності в англійській мові, засвідчує, що ця проблема є актуальною здебільшого для зарубіжних фахівців у галузі методики та дидактики [1; 2; 3; 8; 9; 10]. Водночас, досліджувана проблема майже не розглянута вітчизняними методистами. У цьому контексті актуальність запропонованих студій вбачаємо у спробі дослідити способи навчання нормам лексичної сполучуваності в англійській мові.

**Мета статті** полягає у виявленні способів засвоєння норм лексичної сполучуваності на просунутому етапі навчання англійської мови у зв’язку з ускладненням комунікативних завдань на цьому етапі вивчення мови.

**Виклад основного матеріалу.** У професійно орієнтованому освітньому контексті видається більш доцільним орієнтуватися на письмові норми слововживання, тобто роботи мають ґрунтуватися на матеріалі, що відображає мовні норми на основі автентичних джерел, таких як наукова та публіцистична література, газетні статті тощо. Під час навчання норм лексичної сполучуваності слід враховувати, що вона визначається семантикою слів. Розуміння семантики слова «включає знання про складові поняття, уявлення про мож-

ливі референти, наявність асоціацій з іншими словами, знання синонімів; для того, щоб правильно використовувати слово, необхідно знати, в яких граматичних структурах воно використовується, з якими словами чи типами слів поєднується, якою є частотність та обмеження у використанні (регістр, стилістична приналежність)» [8, с. 40].

На етапі ознайомлення з лексикою достатньо зрозуміти основне значення та додаткове значення слова, щоб визначити його стиль і регістр. Для розкриття значення слів пропонується навести приклади стійких і вільних словосполучень, у яких представлені слова можуть вживатися в різних значеннях. Провідні методисти наводять такий приклад: «Слово *rate*» у значенні *«the number of times something happens»*, можна показати на прикладі таких словосполучень, як *«birth rate»*, *«crime rate»*, *«high/low rate»*, а в значенні *«the speed at which something happens»* продемонструвати словосполученнями *«at an alarming rate»*, *«heart rate»*» [10].

Пояснення значень слова за допомогою словосполучень є актуальним під час використання перекладацького способу семантизації. Так, наприклад, переклад прикметника *«notorious»* як *«сумнозвісний»* може ввести здобувачів освіти в оману, тому що слово *«сумнозвісний»* може асоціюватися в них насамперед зі значеннями *«знаменитий, відомий»*. А от приклад використання в поєднанні *«notorious criminal»* допоможе встановити асоціацію з цим словом як таким, що має негативну конотацію. На думку вчених, «вивчаючи іноземну мову, потрібно запам'ятовувати значення слова не окремо, а в найбільш стійких поєднаннях, характерних для мови, що вивчається» [8, с. 42].

Працюючи з новим словом, важливо також визначити його місце серед синонімів. Для цього викладачам необхідно визначити відомі здобувачам освіти синоніми, попросити порівняти значення синонімів із представленими словами, навести приклади словосполучень, які найяскравіше ілюструють відмінності. Тому роботу над засвоєнням норм лексичної сполучуваності слід розпочинати із семантизації, яка ґрунтується на використанні прикладів вживання в різних словосполученнях і порівнянні компонентів, що найповніше охоплюють значення слів.

На етапі закріплення вокабуляру також є можливості для розвитку навичок у сфері лексичної сполучуваності. Це вправи на зіставлення, у яких пропонується співвідносити слово, що вивчається, з усіма словами, які можна з ним поєднувати, і викреслювати невідповідні слова; вправи на перефразування, у яких потрібно використо-

увати слова по-новому; використовувати методи мозкового штурму та за допомогою словника скласти список усіх можливих сполучень слів, які вивчаються.

Звісно, словниковий запас здобувачів освіти поповнюється не лише на заняттях. Слід згадати про важливість імпліцитного навчання для засвоєння норм лексичної сполучуваності. Для забезпечення ефективності цього методу навчання необхідно забезпечувати здобувачів освіти достатньою кількістю матеріалу для рецептивної мовленнєвої діяльності. Тематична та стилістична зв'язність матеріалу (наприклад, текстів для читання та аудіювання) забезпечить повторення лексики. Щоб активізувати сприйняття і зробити вивчення лексичного запасу ефективнішим, пропонуються такі завдання:

1) виписувати з друкованого тексту або тексту у аудіо- та відеоформаті слова з теми, яка вивчається;

2) створювати таблицю, в якій перераховані слова групуються за певною ознакою (частинимовна приналежність компонентів, негативна/позитивна характеристика об'єкта або логічний зв'язок з об'єктом тощо);

3) супроводжувати процес рецептивного навчання продуктивними способами, наприклад, переказ тексту з використанням виділених слів, перенесення словосполучень з одного контексту в інший тощо.

Однак якщо здобувачі освіти поставлять перед собою мету навчитися висловлювати свої думки, почуття, враження англійською мовою найповнішим і найточнішим чином, знадобиться безліч вправ, пов'язаних з ефективним і самостійним вибором лексики. Ці завдання і вправи допоможуть, з одного боку, створити мотивацію до повноцінного використання вокабуляру, а з іншого – сприятимуть формуванню стратегії освоєння норм лексичної сполучуваності. Під цими стратегіями розуміється робота з такими джерелами, як словники, зокрема словники сполучуваності (Oxford Collocation Dictionary, The BBI combinatory dictionary), з національними корпусами мов (The British National Corpus, The Corpus of Contemporary American English) і пошуковими системами інтернету.

Робота з кожним із цих джерел має свої особливості. Хоча словники відображають кодифікований мовний стандарт, національні репозиторії можуть показувати результати, що значно виходять за рамки цього стандарту. Тому рекомендується приділити час поясненню принципів роботи з цими джерелами здобувачам освіти. Раніше

згадані національні корпуси мали на своїх сайтах пояснення для користування. Під час пошуку слів і словосполучень видається контекст, визначається сфера вживання в кожному конкретному випадку, частотність вживання. Під час пошуку терміна через Google необхідно слово використати в лапках, а потім оцінити кількість знайдених випадків вживання та їхні джерела.

Для формування навичок роботи із зазначеними джерелами пропонуються у якості прикладу такі завдання:

1) використовуючи корпус сучасної англійської мови, знайти п'ять найчастіших сполучень із досліджуваним словом і вказати контекст уживання;

2) знайти п'ять антонімів досліджуваного слова і вказати контекст вживання;

3) використовуючи корпус і пошукову систему, визначити, чи можуть ці слова сполучатися з досліджуваним словом, і визначити частотність такого вживання, знайти в словниках нормативні словосполучення та перевірити їх за допомогою словників.

Здобуті навички стануть у нагоді під час проведення самостійного дослідження, спрямованого на формування лексичної компетенції. Серед різних видів роботи слід відзначити творчі завдання. Ефективність таких завдань зумовлена їхньою здатністю спонукати до самовираження, задіяти творчу та емоційну сфери особистості. Нижче наведено приклади вправ, спрямованих на навчання норм сполучуваності лексики.

Завдання «Емоційний переказ» полягає у тому, що здобувачі освіти переказують вигадану або газетну статтю від своєї особи або від імені якогось персонажа, вербалізуючи при цьому свої емоції або персонажа. Під час підготовки пере-

казу слід включати якомога більше атрибутивних та адвербіальних фраз.

Виконуючи завдання «Опис дій» кожен здобувач описує одну й ту саму дію, використовуючи поєднання дієслів. Розвиток дії в кожному описі різний: швидкий, повільний, безперервний тощо.

Наступне завдання називається «Опис місцевості». Студенти описують одну й ту саму місцевість, використовуючи якнайбільше сполучень прикметників і прислівників, у різні пори року та в різні дні тижня.

Ефективним є завдання на переробку текстів. Наприклад, особистий лист перетворюється на діловий, переказ газетної статті – на уривок із наукової статті, зустріч друзів – на офіційне привітання, дружній діалог – на наукову дискусію тощо.

Для творчих та талановитих здобувачів освіти корисними стануть вірші з обов'язковим використанням певних граматичних структур, наприклад: A noun – Two adjectives – Three present participles – Two past participles – Two adverbs – A present participle.

**Висновки.** Отже, для розв'язання проблеми навчання норм лексичної сполучуваності на просунутому етапі необхідно виконати окрему роботу, починаючи з детальної семантизації лексичних одиниць, включно з формуванням стратегій самостійного засвоєння норм сполучуваності у рецептивному та продуктивному плані за допомогою словників та електронних ресурсів. Зроблено висновок про необхідність реалізації цієї роботи на основі творчих навчальних завдань.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці вправ для навчання нормам лексичної сполучуваності.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Tefl Bridge. How to Teach ESL Vocabulary. URL: <https://bridge.edu/tefl/blog/teach-esl-vocabulary/>
2. Weiler Andrew. How to Remember Vocabulary. URL: <https://www.strategiesinlanguagelearning.com/how-to-remember-vocabulary/>
3. Pinter Annamaria. Teaching Young Language Learners. Oxford Handbooks For Language Teachers.
4. Курилюк Т. Порушення лексичної сполучуваності слів в українському мовленні студентами-узбеками. *Scientific Collection «InterConf+»*. 2023. № 30 (143), Feb. Pp. 253–258.
5. Сіранчук Н. М. Класифікація мовленнєвих помилок і недоліків у методиці навчання української мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Острог: Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 68. С. 160–165.
6. Черемська О. С. Лексична та граматична інтерференція в сучасній українській літературній мові (на матеріалі преси Харківщини 50–80-х років ХХ століття): монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. 184 с.
7. Павлова І. Г. Сполучувальні потенції синонімів правда, істина в українській православній проповіді. // *International conference on Eurasian scientific development (December 2, 2017)*. Vienna. С. 52–57.
8. Nation I. S. P. Learning vocabulary in a foreign language, 2000, 611 p.
9. Waheed Mohammad. Teaching Language Methods and Approaches. URL: [http://www.academia.edu/36425796/Teaching\\_English\\_Language\\_Methods\\_and\\_approaches](http://www.academia.edu/36425796/Teaching_English_Language_Methods_and_approaches)
10. Pesce Claudia. Teaching English Vocabulary – 10 Fabulous ways To Teach New Words. URL: <http://busyteacher.org/2921-teaching-english-vocabulary-10-fabulous-ways-to.html>